

KAZIMIERZ SAWICKI
Uniwersytet Szczeciński

ZADANIA REWIZJI FINANSOWEJ W KOMUNIKACJI WIARYGODNYCH SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

Wprowadzenie

Większość definicji rachunkowości wskazuje, że podstawowym jej zadaniem jest „produkcja” i dostarczanie informacji zaspokajających potrzeby odbiorców zewnętrznych i wewnętrznych¹. Istotny postęp i zmiany zachodzące w gospodarce, na rynkach kapitałowo-pięniężnych, w technologii informacyjnej, metodach zarządzania, poziomie wiedzy i umiejętności menedżerów oraz pracowników nałożyły na rachunkowość, a zwłaszcza na sprawozdawczość finansową, nowe, zwiększone obowiązki w zakresie komunikowania.

Wykonanie tych zadań wymaga sporządzania sprawozdań finansowych, charakteryzujących się określonymi cechami jakościowymi. Zazwyczaj pierw-

¹ Na przykład:

– Rachunkowość jest to szczególny system informacyjny organizacji gospodarczych o charakterze retrospektywnym i prospektywnym, który ma własny algorytm ustalania, planowania i analizy wyniku finansowego w rozpatrywanym okresie oraz określenia kondycji finansowej w ściśle wyznaczonym momencie. W. Brzezina, *Rachunkowość*, w: *Encyklopedia rachunkowości*, red. M. Gmytrasiewicz, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 642.

– Rachunkowość w ogóle, a w szczególności rachunkowość zarządcza, stanowi ważną dziedzinę wiedzy ekonomicznej, dyscyplinę empiryczną stosowaną, opartą współcześnie na kilku paradygmatach, a także podstawowy system informacyjny jednostek gospodarczych. A. Szychta, *Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 499.

sze, niekiedy drugie miejsce zajmuje cecha wiarygodności². Szczególnie ważne wydaje się twierdzenie, że wiarygodność³:

- jest nadrzędną cechą informacji nastawionych na proces decyzyjny i gwarantuje, że procesy te w rozsądnych granicach są wolne od błędów i stronniczości oraz wiernie przedstawiają to, co zamierzono przedstawić;
- stanowi funkcję wierności przedstawianych zjawisk, sprawdzalności i neutralności.

Wiarygodność informacji zależy od wielu czynników. Zważywszy, że zmieniają się warunki gospodarowania, a niektóre czynniki działają w przeciwnych kierunkach, uzyskanie wiarygodnych informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych jest trudne i złożone, niekiedy niemożliwe.

Ustalenie, w jakim stopniu sprawozdania finansowe przekazywane interesariuszom są wiarygodne, jest podstawowym zadaniem rewizji finansowej. Fakty ostatniego dziesięciolecia wskazują, że wykonanie tego zadania nie satysfakcjonowało użytkowników przekazywanych im sprawozdań.

Celem artykułu jest przedstawienie problemów wiarygodności sprawozdań finansowych, ocena stosowanych rozwiązań i sformułowanie propozycji zmian rewizji finansowej w zakresie problemów zgłoszonych do konsultacji przez Komisję Europejską.

1. Cel a wiarygodność i inne cechy jakościowe sprawozdań finansowych

Zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości i Sprawozdawczości Finansowej (MSR/MSSF) oraz Ustawą o rachunkowości (Uor) celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności i zmianach sytuacji finansowej jednostki, które będą użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych. Nie zapewniają one jednak użytkownikom wszystkich informacji po-

² Kontrowersyjność dotyczy przede wszystkim odpowiedzi na pytanie: co w życiu gospodarczym jest ważniejsze: przydatność czy wiarygodność informacji? Pod wpływem literatury anglojęzycznej, tłumaczonej i wykorzystywanej w innych publikacjach, jak też preferencji w MSR/MSSF, na pierwszym miejscu znajduje się wiarygodność.

³ E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002, s. 155.

trzebnych do podejmowania decyzji gospodarczych, gdyż zasadniczo obrazują skutki finansowe zdarzeń z przeszłości i niekoniecznie dostarczają informacji niefinansowych. Ponadto przedstawiają, jak kierownictwo jednostki zarządzania, ocenia jej majątek oraz jaka jest jego odpowiedzialność za powierzone zasoby jednostki⁴.

Ze sformułowania „zawarte w sprawozdaniu finansowym informacje będą użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych” nie wynika bezpośrednio, że z tego szerokiego kręgu w istocie wyłącza się lub traktuje marginesowo zarząd i organ nadzorczy jednostki.

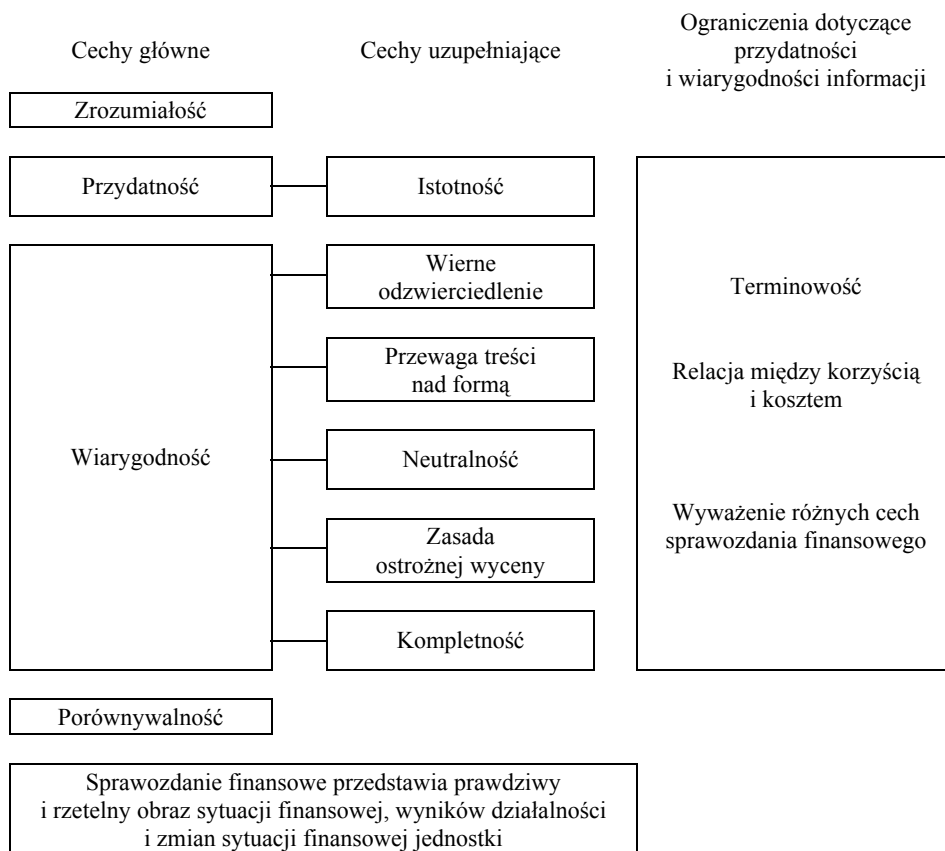
W myśl MSSF cechami jakościowymi sprawozdania finansowego są takie jego właściwości, które sprawiają, że informacje w nim zawarte są użyteczne dla użytkowników zewnętrznych. Standardy te wyróżniają cechy główne i uzupełniające sprawozdań finansowych oraz ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji prezentowanych w tych sprawozdaniach. Ilustruje to rysunek 1.

Pomijając omówienie poszczególnych elementów tego schematu, należy zwrócić uwagę na:

- czynniki stanowiące przeszkodę w uzyskaniu wiarygodnej i przydanej sprawozdawczości finansowej,
- trudności generowania informacji przydatnej, która równocześnie jest informacją w pełni wiarygodną,
- relację korzyści – koszty sporządzania i komunikowania sprawozdań finansowych.

Informacja jest przydatna, jeżeli interesariusz otrzymuje ją w terminie umożliwiającym mu podjęcie odpowiedniej decyzji lub gdy może jeszcze ją zmienić na skutek zmiany dotychczasowych warunków lub stwierdzenia nowych faktów. Jeżeli opóźni się prezentację informacji aż do czasu poznania wszystkich aspektów danej transakcji lub zdarzenia, aby uzyskać informacje wysoce wiarygodne, to takie spóźnione informacje nie są w ogóle lub tylko w niewielkim stopniu użyteczne dla użytkowników, którzy musieli w tym czasie podejmować decyzje gospodarcze.

⁴ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), t. I, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004, s. 58–59.

Rys. 1. Cechy jakościowe sprawozdań finansowych oraz ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: MSSF, s. 61–66.

Generowanie informacji wiarygodnej, którą cechuje równocześnie pięć cech uzupełniających, przedstawionych na rysunku 1, jest możliwe tylko teoretycznie. W praktyce szczególnie ważne jest bowiem, aby koszty komunikowania informacji były niższe niż korzyści osiągnane dzięki tym informacjom. Istotne znaczenie dla wyważenia różnych cech sprawozdania finansowego ma jego profesjonalna ocena, zwłaszcza dokonywana przez rewizję finansową.

2. Wiarygodność sprawozdań finansowych a modele wyceny

W celu prezentacji w sprawozdaniu finansowym prawdziwego i rzetelnego obrazu sytuacji finansowej i dokonań jednostki stosuje się różne zasady, metody i modele wyceny. Dokonanie „prawidłowej” wyceny dotyczy nie tylko składników bilansu, lecz również procesów/zdarzeń gospodarczych. W zależności od wyceny jednostka wykazuje wyższe lub niższe przychody, koszty i wynik finansowy netto, który zapewnia równowagę aktywów i pasywów.

Przyjmując za punkt wyjścia zasady wyceny zawarte w MSSF, można wyróżnić trzy grupy modeli, które przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Modele wyceny

Rodzaj modelu	Charakterystyka
Modele oparte na koszcie historycznym	Podstawowymi kategoriami modelu są cena nabycia i koszt wytworzenia. W bilansie wycenia się składniki aktywów według tych kategorii. Wartość początkową składników majątkowych pomniejsza się o odpisy amortyzacyjne i umorzenie oraz o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości
Modele oparte na wartości godziwej	W tym modelu dokonuje się aktualizacji wyceny najpóźniej na dzień bilansowy. Skutki aktualizacji odpisuje się na wynik finansowy lub na kapitał z aktualizacji wyceny. Jeżeli nie utworzono kapitału z aktualizacji wyceny, to skutek aktualizacji zalicza się do kosztów
Modele mieszane	Modele oparte są na stosowaniu zasady ostrożnej wyceny. Składniki majątkowe wycenia się po niższej z dwóch wartości: kosztu historycznego lub wartości godziwej. Wartość bilansowa nie może być wyższa od ich wartości początkowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A.A. Jaruga, M. Frenzel, R. Ignatowski, P. Kawalski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2006, s. 106–110.

Jak wspomniano uprzednio, aby zastosować odpowiedni model wyceny pozycji sprawozdawczych, należy wziąć pod uwagę wpływ wzajemnie powiązanych czynników determinujących jakość sprawozdania finansowego, na przykład rodzaj jednostki gospodarczej, jej instytucjonalne otoczenie, przedmiot

wyceny, potrzeby informacyjne podstawowych interesariuszy, podejście zorientowane na bilans lub wynik.

Preferowanie w ostatnich latach bilansu, jako sprawozdania przedstawiającego bieżącą sytuację finansową jednostki i ocenę zasobów z perspektywy generowanych przez nie bezpośrednio lub pośrednio korzyści ekonomicznych, uzasadnia stosowanie miar wartości opartych na bezpośrednim pomiarze przyszłych korzyści ekonomicznych. Należy do nich przede wszystkim wartość godziwa, a także wartość możliwa do realizacji i wartość z wytworzenia⁵.

Wprawdzie w praktyce ważnym problemem związanym ze stosowaniem wartości godziwej jest przeprowadzanie złożonych oszacowań, to „szacunki często bazujące na subiektywnych założeniach nie są jedynie specyfiką wartości godziwej, lecz wszystkich miar wartości odzwierciedlających bieżącą sytuację ekonomiczną podmiotu (...). Dodatkowo należy wskazać, że sam koszt historyczny wymaga często pewnych oszacowań (amortyzacja, wartość rezydualna, wartość możliwa do odzyskania), a sama wertykalność tej koncepcji nie oznacza jeszcze jej wiarygodności”⁶.

Przyjmując za przedmiot rozważań wiarygodność sprawozdań finansowych, warto zaznaczyć, że każda wycena oparta na szacunku jest zagrożeniem dla tej cechy jakościowej informacji uzyskanych w wyniku przetwarzania danych księgowych. Chociaż MSR/MSSF i Uor, a także MSRF i Uobr⁷ zobowiązują jednostki gospodarcze i podmioty uprawnione do badania sprawozdań finansowych do dokonywania profesjonalnych osądów i oszacowań, to w praktyce istnieje wiele źródeł niepewności oraz obszarów kluczowych ocen księgowych. Mogą to być, oprócz uprzednio wymienionych, na przykład zmiany kursów walut i ich wpływ na aktywa i zobowiązania wyrażone w walutach obcych, założenia służące ustaleniu wartości rezerw, stopy procentowe mające wpływ na zobowiązania emerytalne i obliczenie utraty wartości, ocena stopnia zaawan-

⁵ M. Frendzel, *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce* (autoreferat pracy doktorskiej 2010, niepublikowany).

⁶ Ibidem.

⁷ Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym, DzU nr 77, poz. 649.

sowania prac związanych ze świadczonymi usługami długoterminowymi lub umowami budowlanymi⁸.

W MSR/MSSF w mniejszym, a w literaturze fachowej w większym stopniu zwraca się uwagę na koszty opracowania i komunikowania informacji. Jednym z podstawowych sposobów ich obniżenia jest stosowanie uproszczeń. Trafne i istotne wydaje się twierdzenie, że „W historycznym rozwoju rachunkowości obserwuje się nieustanną walkę w obronie cech jakościowych wobec coraz mocniej stawianych, a wynikających z rozwijających się szybko stosunków gospodarczych, postulatów uproszczeń. Problem wiarygodności informacji ekonomicznych generowanych przez jednostki gospodarcze był i jest współcześnie zagadnieniem niezmiernie ważnym”⁹.

Temat uproszczeń nie jest wyodrębniony w MSSF, jednak objaśnienia cech głównych i szczegółowych wskazują, że mogą one zniekształcić pożądaną „prawdziwy i rzetelny obraz” jednostki sprawozdawczej.

Wydaje się, że uproszczenia jako ograniczenia przydatności i wiarygodności informacji należy łączyć z wyważeniem korzyści i kosztów. Zasadne jest zarówno twierdzenie, że korzyści uzyskiwane dzięki informacjom powinny przewyższać koszty ich dostarczenia, jak i to, że ocena korzyści i kosztów jest zasadniczo kwestią subiektywnej oceny. Nieprzekonujący jest jednak przykład, że dostarczenie większej ilości informacji kredytodawcom może obniżyć koszty finansowania zewnętrznego, co ma być dowodem, że korzyści mogą czerpać także inni użytkownicy niż ci, dla których sporządzono dane sprawozdanie. Niezrozumiały jest również tekst: „Ponadto koszty nie zawsze ponoszą (...) użytkownicy informacji (...)”¹⁰.

W nawiązaniu do subiektywności oceny relacji korzyści – koszty powinno się uwzględnić różny stopień trudności i dokładności ich ustalania. Zazwyczaj koszty ponoszone na „wyprodukowanie” informacji sprawozdawczej¹¹ są wiel-

⁸ Więcej potencjalnych źródeł niepewności oszacowań zawiera artykuł: W. Gos, *Szacunki jako parametr wartości aktywów i pasywów*, w: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. B. Micherda, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007, s. 115.

⁹ B. Micherda, *Wstęp*, w: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. B. Micherda, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007, s. 11.

¹⁰ MSSF 2004, s. 65, 66.

¹¹ Choć dotyczy to głównie „sprawozdań ogólnego przeznaczenia”, to powinno się uwzględnić również koszty ponoszone na sporządzenie innych sprawozdań obligatoryjnych, na przykład podatkowych i statystycznych.

kościami wymiernymi, wyrażonymi w jednostkach pieniężnych. Korzyści ustala się natomiast w sposób mieszany lub tylko szacunkowy, a więc wyłącznie subiektywny.

Obliczenie różnicy między korzyściami i kosztami związanymi z informacjami zawartymi w sprawozdaniach finansowych jest problematyczne i zawsze budzi wątpliwości.

Ze względu na mniej skomplikowane obliczenie kosztów niż ustalenie korzyści, związane z tworzeniem i komunikowaniem informacji, małe i średnie przedsiębiorstwa są zorientowane głównie na minimalizowanie kosztów. Biorąc pod uwagę relatywnie niewielki krąg interesariuszy ich sprawozdań, postępowanie to wydaje się uzasadnione.

3. Działania zorientowane na zapewnienie wiarygodności sprawozdań finansowych i ich ocena

Wykonanie, określonego standardami i przepisami, obowiązku sporządzenia, zbadania przez przedmiot uprawniony i zatwierdzenia rzetelnego i wiarygodnego sprawozdania finansowego wymaga spełnienia kilku warunków. Analizy przeprowadzone w początkowych latach XXI wieku wykazały, że przyczynami bankructw dużych spółek giełdowych i organizacji gospodarczych (Enron, WorldCom, Xerox, Medco, Ahold, Parmalat) były: niejasność i luki w przepisach prawa, nieetyczne postępowanie zarządów i księgowych, mała skuteczność i efektywność kontroli wewnętrznej, słabość organów nadzoru, niska jakość usług audytorskich, sprzeczne z etyką powiązania między zleceniodawcą i wykonawcą czynności rewizyjnych.

Aby zapobiec w przyszłości takim sytuacjom, Stany Zjednoczone uchwaliły 30 czerwca 2003 roku ustawę Sarbanes-Oxley (Sarbanes-Oxley Act), powołały Radę Nadzoru nad Rachunkowością Spółek Publicznych (Public Companies Accounting Board), dokonały zmian w zakresie rachunkowości i audytu, podwyższyły sankcje karne.

Pozytywne wyniki osiągnięte w początkowym okresie stosowania nowych przepisów przekonały Unię Europejską do wprowadzenia identycznych lub

zblizonych regulacji w postaci Dyrektywy 2006/43/WE¹². Skrócony opis szerokiego zakresu nowej dyrektywy, ujętego w 55 artykułach, zawiera tabela 2.

Tabela 2

Zakres Dyrektywy 2006/43/WE

Lp.	Tematy zawarte w dyrektywie
1	Zatwierdzenie, ustawiczne doskonalenie i wzajemne uznawanie kompetencji biegłych rewidentów i firm audytorskich
2	Prowadzenie rejestru publicznego biegłych rewidentów i firm audytorskich
3	Zapewnienie stosowania zasad etyki zawodowej, niezależności, obiektywizmu, poufności i tajemnicy zawodowej
4	Obowiązek prowadzenia badań ustawowych zgodnie ze standardami rewizji finansowej i sporządzania sprawozdań z przeprowadzonych czynności
5	Obligatoryjne objęcie wszystkich biegłych rewidentów i firm audytorskich systemem zapewnienia jakości
6	Zapewnienie istnienia skutecznych systemów dochodzeń i sankcji mających na celu wykrywanie, korygowanie i zapobieganie nieodpowiedniemu wykonywaniu badania ustawowego sprawozdań finansowych
7	Organizacja systemu nadzoru publicznego i rozwiązania regulacyjne pomiędzy państwami członkowskimi Wspólnoty Europejskiej
8	Zasady wyboru, zwolnienia i regulacji biegłych rewidentów i firm audytorskich z prowadzenia rewizji finansowej
9	Przepisy szczególne dotyczące badania ustawowego sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego

Źródło: Dyrektywa 2006/43/WE.

Dyrektywa 2006/43/WE zobowiązała państwa członkowskie Unii Europejskiej do wprowadzenia w nich odpowiednich regulacji ustawowych w ciągu dwóch lat. W Polsce nową ustawę Sejm RP uchwalił z opóźnieniem, 7 maja 2009 roku. Ze względu na niewielkie różnice między dyrektywą unijną a polską ustawą pomija się ich omówienie, a w niniejszym artykule przedstawia tylko zapisy dotyczące zapewnienia wysokiej jakości/użyteczności sprawozdań finansowych badanych przez biegłych rewidentów.

¹² Dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca Dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylająca Dyrektywę Rady 84/253/EWG.

Badanie sprawozdań finansowych należy przeprowadzać zgodnie z Międzynarodowymi i Krajowymi Standardami Rewizji Finansowej. Celem badania sprawozdania finansowego jest wyrażenie przez biegłego rewidenta pisemnej opinii wraz z raportem o tym, czy sprawozdanie finansowe jest zgodne z zastosowanymi zasadami (polityką) rachunkowości oraz czy rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową, jak też wynik finansowy badanej jednostki¹³.

Ustawowo określone zobowiązanie biegłego rewidenta do zbadania zgodności sprawozdania finansowego również z zasadnością przyjętej przez jednostkę polityki rachunkowości powinno chronić interesariuszy przed otrzymaniem sprawozdań, będących w istocie oszukańczą sprawozdawczością¹⁴.

Wychodząc z założenia, że potwierdzenie wiarygodności sprawozdań finansowych w skali globalnej należy przede wszystkim do rewizji finansowej, ustawodawca wprowadził, między innymi, dwa nowe rozwiązania o charakterze prawnoorganizacyjnym. Jednym jest poddanie nadzorowi publicznemu wszystkich biegłych rewidentów, niezależnie od wielkości podmiotu dla którego pracują, i firm audytorskich Unii Europejskiej. Każde państwo członkowskie może zorganizować system nadzoru publicznego¹⁵ zgodnie ze swoim ustawodawstwem krajowym i tradycjami w sposób umożliwiający osiągnięcie najwyższej efektywności i zapewniający skuteczną współpracę pomiędzy członkami Wspólnoty.

Drugim „novum” jest określenie jednostek zainteresowania publicznego (emitenci papierów wartościowych dopuszczonych do obrotu na rynku giełdo-

¹³ *Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 „Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych”*, Biuletyn Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, Warszawa 2010, nr 69, s. 13.

¹⁴ Według MSRF 2004, s. 145, oszukańcza sprawozdawczość finansowa zawiera zamierzone nieprawidłowości, w tym spowodowane pominięciem kwot bądź nieujawnienie informacji w sprawozdaniach finansowych służące oszukaniu ich użytkowników. Warto tu zwrócić uwagę na MSRF nr 240 „Odpowiedzialność biegłego rewidenta za uwzględnienie podczas badania sprawozdania finansowego możliwości popełnienia błędów”.

¹⁵ W Polsce funkcję nadzoru publicznego sprawuje Komisja Nadzoru Audytowego, powołana przez Ministra Finansów (zob. art. 65 ustawy z 7 maja 2009 r.). Szczegółowe treści tego tematu zawierają, między innymi, publikacje: E.I. Szczepankiewicz, *Komitety audytu nowymi organami zapewniania wiarygodności sprawozdań finansowych i systemów kontroli wewnętrznej w jednostkach zainteresowania publicznego*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa, Warszawa 2010, t. 57 (113); K. Sawicki, *Komisja nadzoru publicznego i komitety audytu nowymi organami zapewnienia jakości zbadanych sprawozdań finansowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa, Warszawa 2010, t. 56 (112).

wym państw UE, z wyjątkiem jednostek samorządu terytorialnego, banki, zakłady ubezpieczeń, fundusze emerytalne i inwestycyjne itp.) oraz utworzenie w nich komitetów audytu. Podstawowym ich zadaniem jest:

- monitorowanie: procesu sprawozdawczości finansowej, skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego oraz zarządzania ryzykiem, wykonywania czynności rewizji finansowej, niezależności biegłego rewidenta i firmy audytorskiej;
- rekomendacja radzie nadzorczej lub innemu organowi nadzorującemu firmy audytorskiej w celu przeprowadzenia czynności rewizyjnych.

Podjęcie działań zwiększających bezpieczeństwo obrotu gospodarczego ma istotne znaczenie dla poszczególnych krajów, a także w skali międzynarodowej. Zapewnienie takiego bezpieczeństwa w globalnej gospodarce, między innymi, dzięki badaniu sprawozdań finansowych należy do obowiązków każdego państwa, nie tylko europejskiego.

Po pięciu latach stosowania w USA restrykcyjnej ustawy Sarbanes-Oxley kryzys finansowy w 2008 roku ujawnił jej słabość. Komisja Nadzoru nad Rachunkowością Spółek Publicznych, komitety audytu, audytorzy wewnętrzni, organy nadzorujące i administrujące, standardy rachunkowości (US GAAP – Generaly Accepted Accounting Principles) i kontroli wewnętrznej nie ochroniły właścicieli i wierzycieli przed ogromnymi oszustwami Bernarda Madoffa, Allena Stanforda i innych biznesmenów¹⁶.

Rezygnując z omówienia treści powołanego uprzednio mojego artykułu, warto sformułować dwa pytania:

1. Jeżeli obowiązujące w USA restrykcyjne przepisy nie zapobiegły kryzysowi finansowemu, to dlaczego Unia Europejska naśladuje rozwiązania amerykańskie?
2. Czy Dyrektywa 2006/43/WE jest rzeczywiście niezbędna, czy stanowi tylko wyraz modnego, niekonserwatywnego działania?

Małą skuteczność rewizji finansowej w zapewnieniu wiarygodności sprawozdań finansowych potwierdziła Komisja Europejska¹⁷. We wprowadzeniu do

¹⁶ B. Madoff, twórca największej na świecie piramidy finansowej, który zdefraudował 65 mld dolarów, został skazany w czerwcu 2009 r. na 150 lat więzienia. A. Stanford, teksański finansista, na stworzonej od 1997 do 2008 roku piramidzie finansowej oszukał inwestorów na kwotę 9,2 mld dolarów. *Ponura zagłada papierowych imperiów*, „Rzeczpospolita”, 19.11.2010, *Ekonomia i Rynek*, s. E2–E4.

¹⁷ *Zielona księga, Polityka badania sprawozdań finansowych: lekcje wyciągnięte z kryzysu*, Komisja Europejska, Bruksela, 13 października 2010 (KOM 2010) 551.

zielonej księgi stwierdziła ona, że w latach 2007–2009 wiele banków ujawniło ogromne straty w pozycjach bilansowych i pozabilansowych. Równocześnie sformułowała kolejne pytania:

- Jak biegli rewidenci mogli przekazać klientom sprawozdania (opinie) bez zastrzeżeń za te okresy?
- Jaka jest przydatność i adekwatność obecnych ram legislacyjnych dotyczących rewizji finansowej sprawozdań finansowych?

Relatywnie niekorzystna ocena jakości przeprowadzonych dotychczas badań sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów wskazuje na potrzebę poszukiwania sposobów poprawy obecnej sytuacji.

4. Kierunki zmian zmierzających do doskonalenia rewizji sprawozdań finansowych

Analizując przyczyny i skutki kryzysu finansowego z 2008 roku, Komisja Europejska wskazała na potrzebę kompleksowej debaty nad określeniem działań, które by gwarantowały, że zarówno badania sprawozdań finansowych, jak i sprawozdania biegłych rewidentów z przeprowadzonego badania (opinia wraz z raportem) będą „adekwatne względem swojego celu”¹⁸. Komisja postawiła kilkadziesiąt pytań z zakresu szeroko pojętej rewizji finansowej w aspekcie prawnym, organizacyjnym, metodycznym, biznesowym, etycznym. Ze względu na cel i ograniczoną objętość artykułu w dalszej jego części sformułowano propozycje modyfikacji rozwiązań dotyczących zapewnienia wysokiej jakości, efektywności i skuteczności badania sprawozdań finansowych, w tym wiarygodności zawartych w nich informacji.

Stosowanie w praktyce zasady zlecenia rewizji sprawozdań finansowych w drodze przetargu publicznego, którego głównym kryterium wyboru firmy audytorskiej jest cena usługi, nie sprzyja utrzymaniu przez interesariuszy wiarygodnych informacji. Podstawowym kryterium wyboru usługodawcy powinna być cena adekwatna do jakości badania, a nie cena za wydanie opinii wraz z raportem.

W myśl regulacji ustawowych badaniu przez firmy audytorskie podlegają sprawozdania finansowe jednostek charakteryzujących się określoną liczbą

¹⁸ Ibidem, s. 3.

zatrudnionych pracowników, wartością aktywów oraz przychodów ze sprzedaży towarów i produktów z operacji finansowych. W pozostałych jednostkach gospodarczych ocenę jakości sprawozdania finansowego pozostawiono interesariuszom, którzy często nie posiadają niezbędnej do tego wiedzy i umiejętności. Czytelnik sprawozdania finansowego musi sam zdecydować, czy uznać zawarte w nim informacje za użyteczne i je wykorzystać, czy z nich zrezygnować. Podstawą takiej decyzji może być również niepublikowane sprawozdanie finansowe, znajdujące się w Krajowym Rejestrze Sądowym lub innym organie rejestrującym. W przypadku badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta jego odbiorca może się dowiedzieć, w jakim stopniu sprawozdanie jest rzetelne i prawidłowe. Informuje o tym rodzaj opinii niezależnego biegłego rewidenta: opinia bez zastrzeżeń, z uwagami, z zastrzeżeniami, negatywna, odmowa wyrażenia opinii z odpowiednim uzasadnieniem.

Należy zaznaczyć, że opinia wraz z raportem powinny w sposób bezstronny, kompletny, rzetelny i jasny przedstawić wyniki badania sprawozdania finansowego. Opinia wyraża ogólną ocenę biegłego rewidenta informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym i wynika z dowodów badania zebranych w toku badania przeprowadzonego zgodnie z krajowymi i międzynarodowymi standardami rewizji finansowej oraz i jego zawodowym osądem. Z różnych przyczyn, w tym z powodu przeprowadzenia badania w dużym zakresie metodą wrywkową (próbkiwanie), opinia nie daje gwarancji, że zbadane sprawozdanie finansowe cechuje pełna wiarygodność i użyteczność.

Powyższa uwaga krytyczna nie podważa zasadności twierdzenia, że badanie sprawozdań finansowych wpływa na zapewnienie informacji sprawozdawczej możliwie wysokiej wiarygodności. Istotne jest to, że ujawnione w toku badania błędy i inne nieprawidłowości są przez jednostkę korygowane, a opinia wraz z raportem dotyczy „ostatecznej wersji” sprawozdania przedstawionego do zatwierdzenia.

Ze względu na niemożliwość uzyskania stuprocentowej wiarygodności informacji sprawozdawczych powstaje problem pomiaru stopnia wiarygodności i wyznaczenia granicy (wzorca) dopuszczalnego odchylenia, pozwalającego uznać informacje za wiarygodne. „Może być wiele wiarygodnych sprawozdań opracowanych dla tej samej jednostki, gdybyśmy wykorzystali do obliczeń różne warianty polityki bilansowej. Stan faktyczny jednostki będzie zawsze taki sam, natomiast stan finansowy może być różny. Który stan będzie bardziej wia-

rygodny, rzetelny, a który nie?”¹⁹. W związku z tym powinno się udostępnić usługobiorcy informacje o metodach i parametrach zastosowanych przez biegłego rewidenta w procesie badania sprawozdania finansowego.

Komisja Europejska przeprowadza szerokie konsultacje, badania zewnętrzne i analizy możliwych rozwiązań na przyszłość. Po wykonaniu tych prac ogłosi stosowne wnioski, zorientowane na udoskonalenia rewizji finansowej w aktualnych warunkach coraz większej globalizacji i koncentracji podmiotów badających sprawozdania finansowe. Wówczas się okaże, które propozycje zmian uzyskały akceptację Komisji i rekomendację dla nadania im rangi przepisu prawa.

Podsumowanie

Cechy jakościowe sprawozdania finansowego są wyrazem jego walorów. Zbędne wydaje się uzasadnienie, że informacje pozbawione cechy wiarygodności są mało przydatne lub bezużyteczne. Ze względu na różnorodność czynników oddziałujących na wiarygodność sprawozdania finansowego, uzyskanie pełnej, stuprocentowej pewności wiarygodności zawartych w nim informacji jest praktycznie niemożliwe. Szczególnymi przeszkodami w otrzymaniu wiarygodnych informacji są: zbyt krótki termin sporządzania sprawozdań finansowych, stosowanie uproszczeń i osiągnięcie nadwyżki korzyści nad kosztami produkcji i komunikowania informacji. Istnieje również problem jednoznacznego określenia wiarygodności szczegółowych informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw o różnych charakterystykach i atestacji zbadanych sprawozdań.

W praktyce uzyskanie informacji, którą jednocześnie charakteryzuje przydatność i wiarygodność, jest bardzo trudne. Analiza kolejno wydawanych standardów rachunkowości „może wskazywać, że organy regulujące rachunkowość dają pewną przewagę przydatności informacji finansowych nad ich wiarygod-

¹⁹ Z. Luty, *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa, Warszawa 2010, t. 56 (112), s. 131. Interesujący jest zamieszczony w tym artykule autorski rysunek, obrazujący ośmiopiętrową piramidę wiarygodności informacji sprawozdawczych. Na najwyższym poziomie tej piramidy znajdują się dane historyczne ujęte w księgach rachunkowych na podstawie dokumentów źródłowych (np. nabycie, sprzedaż), a na najniższym poziomie inne dane (np. uwzględniające wartości niematerialne i prawne wirtualne, z połączeń jednostek, z „globalizacji”. Ibidem, s. 132.

nością”²⁰. Jest to niezgodne z zasadą przewagi treści nad formą i wskazuje na celowość zmiany hierarchii zasad.

Traktując wiarygodność jako cechę podstawową, należałoby postawić warunek, że sprawozdanie finansowe jest wiarygodne, jeżeli ma wszystkie cechy uzupełniające. Spełnienie tego warunku jest bardzo złożone ze względu na istnienie ryzyka i przeszkód w jego eliminacji. Wynika to z nieodłącznych trudności związanych zarówno z identyfikacją transakcji i innych zdarzeń, które należy wycenić, jak i z opracowaniem i stosowaniem odpowiednich zasad wyceny i prezentacji, które posłużą przekazywaniu informacji odpowiadających tym transakcjom i zdarzeniom²¹.

Słuszność powyższych sformułowań potwierdzają badania empiryczne, których przedmiotem są najczęściej sprawozdania finansowe spółek giełdowych. Celem tych badań jest określenie wpływu zastosowania różnych modeli, metod i cen (kosztów, parametrów wyceny) na kształtowanie kwot pozycji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym wraz z oceną ich wiarygodności. Szczególne wątpliwości odnośnie do wiarygodności budzi wycena oparta na szacunkach, w tym dokonana metodą wartości godziwej.

W nawiązaniu do problemów przedstawionych przez Komisję Europejską, wymagających rozważenia celowości dokonania zmian w rewizji finansowej, dopiero zebrane przez nią wyniki badań, odpowiedzi respondentów i szerokie konsultacje wykażą, które z propozycji zmian uznano za istotne, zasługujące na wprowadzenie do przepisów prawa unijnego i krajów członkowskich.

Niniejszy artykuł prezentuje złożoność ustalenia i poświadczenia przez rewizję finansową wiarygodności informacji komunikowanej przez rachunkowość. Wskazuje też na celowość prowadzenia badań nad zasadnością kolejnych zmian w standardach i ustawach o rachunkowości oraz badaniu sprawozdań finansowych w warunkach globalnej gospodarki.

²⁰ P. Mućko, *Problemy regulacji rachunkowości: między wiarygodnością a przydatnością decyzyjną informacji finansowej*, w: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007, s. 361.

²¹ MSSF 2004, s. 63.

Literatura

- Brzezina W., *Rachunkowość*, w: *Encyklopedia rachunkowości*, red. M. Gmytrasiewicz, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca Dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylająca Dyrektywę Rady 84/253/EWG.
- Frendzel M., *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce* (autoreferat pracy doktorskiej 2010, niepublikowany).
- Gos W., *Szacunki jako parametr wartości aktywów i pasywów*, w: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. B. Micherda, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Hendriksen E.A., Breda M.F. van, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002.
- Jaruga A.A., Frendzel M., Ignatowski R., Kawalski P., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2006.
- Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 1 „Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych”*, Biuletyn Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, Warszawa 2010, nr 69.
- Luty Z., *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa, Warszawa 2010, t. 56 (112).
- Micherda B., *Wstęp*, w: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. B. Micherda, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*, t. I, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2004.
- Mućko P., *Problemy regulacji rachunkowości: między wiarygodnością a przydatnością decyzyjną informacji finansowej*, w: *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Ponura zagłada papierowych imperiów*, „Rzeczpospolita”, 19.11.2010, *Ekonomia i Rynek*.
- Sawicki K., *Komisja nadzoru publicznego i komitety audytu nowymi organami zapewnienia jakości zbadanych sprawozdań finansowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa, Warszawa 2010, t. 56 (112).

- Szychta A., *Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.
- Szczepankiewicz E.I., *Komitety audytu nowymi organami zapewniania wiarygodności sprawozdań finansowych i systemów kontroli wewnętrznej w jednostkach zainteresowania publicznego*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa, Warszawa 2010, t. 57 (113).
- Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym, DzU nr 77, poz. 649.
- Zielona księga, Polityka badania sprawozdań finansowych: lekcje wyciągnięte z kryzysu*, Komisja Europejska, Bruksela, 13 października 2010 (KOM 2010) 551.

Streszczenie

W artykule przedstawiono niektóre zagadnienia ustalania wiarygodności sprawozdań finansowych. Jest to problem złożony, a jednocześnie ważny, ponieważ wiarygodność stanowi immanentną cechę użyteczności informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym jednostki. Treści artykułu wskazują, że istotnymi przeszkodami sporządzania i komunikowania wiarygodnych sprawozdań finansowych jest „konflikt” między wiarygodnością a przydatnością i terminowością informacji, dokonanie prawidłowej wyceny, osiąganie nadwyżki korzyści nad kosztami związanymi ze sprawozdawczością oraz weryfikacja wiarygodności informacji sprawozdawczych przez biegłych rewidentów.

Słowa kluczowe: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, wartość godziwa, jakość informacji

TASKS OF FINANCIAL AUDIT IN COMMUNICATING RELIABLE FINANCIAL STATEMENTS

Summary

The paper presents issues related to preparing and presenting reliable financial statements to stakeholders. It describes characteristic of useful financial reporting, with pointing at complexity and difficulties with acquiring these characteristics in practice. They refer to conflict between relevance and reliability of information, as well as the

date on which financial statements are prepared, using estimates, achieving surplus of benefits over costs of communicating of financial statements. The paper also takes a position on the issues of financial audit mentioned by the European Commission in the Green Book in 2010 and formulates proposals of introducing changes to standards and acts in order to ensure the credibility of financial statements examined by external auditors.

Keywords: International Financial Reporting Standards, fair value, information quality

Translated by Magdalena Janowicz